

VOORBEELDLESMA TERIAAL MAAKT VERNIEUWINGEN MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN
CONCREET EN UITVOERBAAR

ONTWIKKELING VAN LESMATERIAAL IS EEN ZOEKPROCES

In het kader van haar afstudeerproject heeft Floortje Vissers onderzoek gedaan in opdracht van Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO). Zij heeft zich gericht op de vraag hoe het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen verder kan worden geconcretiseerd. Zij onderzocht het zogenaamde *gap* tussen enerzijds de vakdidactici en pilotdocenten en anderzijds de docenten die nog geen ervaring hebben met het nieuwe programma. Aan de hand van de vijf uitgangspunten van de vernieuwingen vat zij de uitkomsten van haar onderzoek samen.

FLOORTJE VISSERS

De concept-contextbenadering wordt centraal gesteld in het nieuwe examenprogramma. Dit is één van de vijf door de commissie Schnabel geformuleerde uitgangspunten. Het examenprogramma is geordend aan de hand van vier hoofdconcepten, drieëntwintig kernconcepten en verschillende contexten. De concepten zijn begrippen die als essentieel worden gezien om de werkelijkheid mee te kunnen duiden en de contexten zijn maatschappelijke problematieken en processen die in het vak aan de orde komen. Uit de resultaten van de vragenlijsten blijkt dat de ondervraagde docenten zonder ervaring met het nieuwe programma de meeste moeilijkheden met deze concept-contextbenadering voorzien. 'Alles hangt met alles samen waardoor het niet duidelijk is welk begrip waar bij hoort', aldus een vwo-docent. Dit is een begrijpelijke reactie omdat er op dit aspect een grote tegenstelling is met het oude programma. Vakdidacticus Rob van Otterdijk, een docent met ervaring, geeft aan dat het met contexten niet simpelweg gaat om het geven van voorbeelden: de leerlingen moeten ook echt iets met de voorbeelden gaan doen.

DWARSVERBANDEN

Waar eerst thema's centraal stonden, gaat het nu om de dwarsverbanden tussen contexten door middel van concepten. Dit is het tweede uitgangspunt van de commissie Schnabel: er moeten verbanden worden gelegd tussen de verhoudingen tussen mensen, structuren en processen van de samenleving en het samenleven. Hoe deze verbanden kunnen worden gelegd is in de syllabus beschreven. Daarin staat wat je moet kunnen herkennen, benoemen, vergelijken en analyseren. Van Otterdijk geeft aan dat deze nieuwe benadering de docent tot een andere didactiek dwingt. Er is sprake van ontdekkend leren want de leerlingen moeten zelf actief aan de slag. Ook kan er sprake zijn van ervarend leren: het kan heel effectief zijn om contexten te behandelen waar de leerlingen ervaring mee hebben. Opmerkelijk is dat de ondervraagde docenten die het voorbeeldlesmateriaal hebben bestudeerd allemaal aangeven dat zij hierdoor inzicht hebben gekregen in de manier waarop de concept-contextbenadering in de lessen naar voren kan komen. Bestudering van het materiaal

kan als een goede voorbereiding op het nieuwe programma worden gezien.

HOGERE DENKVAARDIGHEDEN

De concepten maken het gemakkelijker om dwarsverbanden te leggen waardoor hogere denkvaardigheden als analyseren worden gestimuleerd. De bevordering van hogere denkvaardigheden is een derde uitgangspunt van de commissie Schnabel voor het nieuwe programma maatschappijwetenschappen. De concepten staan vast en zijn afkomstig uit de politicologie en de sociologie. Deze concepten zorgen voor een scherpere scheiding tussen het vak maatschappijleer en maatschappijwetenschappen. Beide vakken maken veel gebruik van actualiteiten, maar met het nieuwe programma kunnen gemakkelijker vraagstukken uit sociaal wetenschappelijk onderzoek worden gebruikt. In dergelijk onderzoek zitten namelijk kernconcepten zoals identiteit en sociale (on)gelijkheid. Vakdidacticus Arthur Pormes, tevens voorzitter van de syllabuscommissie, vult aan: 'In het oude programma zitten ook onderzoeksvaardigheden, maar nu gaat het gemakkelijker omdat de kernconcepten duidelijker zijn benoemd. De concepten staan vast maar kunnen er in de verhouding tussen kernconcepten onderling zelf keuzen worden gemaakt'. Pormes zegt dat de meeste pilotdocenten moeite hebben met concepten als instituties omdat ze moeilijk precies zijn af te bakenen. Concepten die als meest gemakkelijk worden ervaren zijn begrippen die in het oude programma ook voorkwamen maar nu een rijkere uitleg hebben gekregen. Een voorbeeld hiervan is representatie.

MOEILIKHEIDSGRAAD

De moeilijkheidsgraad van de concepten wordt grotendeels door de gekozen contexten bepaald. Er is een aantal contexten in de syllabus opgenomen die leerlingen moeten kennen, maar verder is de docent helemaal vrij, aldus Pormes. Dit brengt wel risico's met zich mee: de docent heeft meer ruimte, waardoor dus interpretaties van vraagstukken uiteen kunnen lopen. Uit het onderzoek blijkt dat docenten bang zijn om bij de invoering van het nieuwe programma leerlingen te verliezen omdat bepaalde

Havocontexten dichter bij huis, vwo-contexten internationaler: protestgraffiti tegen de gaswinning (foto: Wikimedia Commons) en Pegida-demonstratie in Dresden (foto: Kalispera Dell)

thema's niet meer worden behandeld. Pormes: 'Je kiest zelf de contexten, dus als je denkt dat er behoefte is aan de onderwerpen religie, sport of technologie dan zijn die gewoon te behandelen'. Er zijn wel dingen waar de docent op moet letten bij de keuze voor een context: hij moet altijd duidelijk maken aan de leerlingen wat de leerdoelen van die les zijn. Een ander punt is dat hij de moeilijkheidsgraad opbouwt. De docent begint met een concept met concrete voorbeelden en gebruikt steeds moeilijkere voorbeelden. Deze voorbeelden zijn bijvoorbeeld te vinden in: *NRC (next)*, *250 Magazine*, *De Correspondent*, *2 Doc* en *Sociologie Magazine*. Materiaalontwikkelaar voor de pilot Marco Veldman vult dit aan: 'Bronnen voor het vwo zijn bijvoorbeeld te vinden op de website Kennislink en voor de havo op de websites van nieuwsbronnen'.

VERSCHIL HAVO EN VWO

Het laatste uitgangspunt voor het nieuwe programma is dat het verschil tussen havo en vwo beter tot uiting komt. Voor 80 procent van de ondervraagde docenten is dit niet goed zichtbaar, zij kunnen dit verschil niet goed uitleggen. Opmerkelijk is dat docenten die het voorbeeldlesmateriaal hebben bestudeerd aangeven een beetje inzicht hebben gekregen in de verschillen tussen havo en vwo. Een vwo-docent: 'Voor de havoleerling zijnde contexten dichter bij huis, voor de vwo-leerling zijn de contexten internationaler'. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de bestudering van het voorbeeldlesmateriaal ertoe bijdraagt dat men meer inzicht in het verschil tussen havo en vwo heeft. De moeilijkheidsgraad zit echter in meerdere factoren. Als eerste bij de contexten. 'Bij het vwo zullen er meerdere dilemma's en theorieën tegenover elkaar worden geplaatst', aldus pilotdocent Lars van der Bruggen. Verder stelt Promes dat de moeilijkheidsgraad wordt beïnvloed door het taalgebruik, het aantal bronnen dat je gebruikt en de complexiteit van grafisch materiaal. Uit het evaluatieonderzoek van de pilot maatschappijwetenschappen van SLO-onderzoeker Luc Sluijsmans blijkt dat vwo-leraren positiever over de doelstellingen van het vak zijn dan havo-leraren. Wellicht komt dit omdat vwo-leraren een jaar langer de tijd hebben om zich hierin te ontwikkelen dan havo-leraren.

MATERIAAL ONTWIKKELEN

Waar moet een docent aan denken als hij materiaal gaat ontwikkelen? Ik heb een opdracht ontwikkeld om te kijken waar een docent zonder ervaring tegenaan loopt bij het schrijven van materiaal. Het zoeken naar een juiste bron was een hele klus. Uiteindelijk heb ik een bron gevonden op Kennislink: 'Ik ben die Marokkaan niet!'. Deze heb ik vervolgens tot 22 regels ingekort en bewerkt zodat er geen moeilijke woorden in zitten en de concepten voor de leerlingen herkenbaar zijn. Het is erg lastig om alles kort en bondig te formuleren. Ook zijn nummers voor de regels gezet zodat bij elke vraag naar een specifieke regel kan worden verwezen. Dit zorgt voor meer duidelijkheid bij de leerlingen. De vragen verschillen in moeilijkheidsgraad door de hoeveelheid concepten die de leerlingen moeten gebruiken om bepaalde regels te verklaren of om een conclusie over de hele bron te geven. De opdracht staat op de website van M&P.

ZOEKPROCES

Het schrijven van lesmateriaal blijft een zoekproces voor iedereen. Zo geeft een pilotdocent aan dat de concept-contextbenadering 'een beetje' zichtbaar wordt in het voorbeeldlesmateriaal dat hij in zijn lessen gebruikt, net zoals het verschil tussen havo en vwo. Hieruit blijkt dat er niet alleen een *gap* zit tussen pilotdocenten, ontwikkelaars en vakdidactici enerzijds en docenten zonder ervaring met het programma anderzijds, maar ook tussen pilotdocenten onderling. Door tijdig met de voorbereiding te beginnen en veel met collega's te sparren, raakt de docent steeds meer vertrouwd met het nieuwe programma. Daarbij geeft Van der Bruggen enkele tips: 'Durf te experimenteren en te vernieuwen en blij jezelf steeds afvragen of de concept-contextbenadering goed in je materiaal terugkomt en zo niet: *kill your darlings!*' ♦

Floortje Vissers is cultureel antropoloog en eerstegraadsdocent maatschappijleer aan RSG Lingecollege in Tiel.

Het volledige artikel is te vinden op de website van M&P: www.maatschappijenpolitiek.nl.